

TOPLUM KALKINMASINDA ÖNDERLİK

(Mahalli Önderlik)

Duygu Sezer

Toplum kalkınması, toplumun aktif iştirakine ve inisiyatifine azami derecede dayanılarak, o toplumun ekonomik ve sosyal gelişmesinin gerçekleştirilmesi işlemidir. (1) Toplum kalkınmasının başarılı olabilmesi için başlıca şu üç ilkeden hareket edilmelidir: karşılıklı yardım esasının kabulü, işbirliği kavramının benimsenmesi, ve amaçların demokrasi ve insan hak ve hürriyetleri çerçevesi içinde gelişeceğine inanılması. (2)

Toplum kalkınmasının amacı insandır; aynı zaman aracı da insandır. Gerçekleşmesi, başarılı olabilmesi için ana unsur insandır. Yâni toplum kalkınması kavramının benimsenmesi ve uygulanabilmesi için insan türlü rollerde bu işlemin içine karışır, onu etkiler, onun etkisi altında kalır ve sonunda, insan unsuru sayesinde, başarılı olur veya yenilgiye uğrar.

Toplum kalkınmasında hem amaç hem de araç olarak bu kadar önemli bir yer tutan insan bu işlemin içine nasıl sokulur, katkısı nasıl sağlanır? İşte insanı toplum kalkınması programlarına, çabalarına olumlu bir şekilde katılmaya ve böylece kalkınmanın başarılı olmasına teşvik eden en önemli unsur önderliktir.

Önderlik Nedir?

Toplum kalkınmasında önderliğin rolünden bahsetmeden önce, kısaca önderlik hakkında genel bilgi vermek istiyoruz.

1 United Nations, *Social Progress Through Community Development*, New York: United Nations Bureau of Social Affairs, 1955, s. 6.

2 Fehmi Yavuz, *Memleketimizde Toplum Kalkınması (Köy Kalkınması)*, Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık, 1964. Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü, Araştırma Serisi 16, s. 7.

Önderlik, geniş anlamda, bir insanın diğerlerini idare etmek, onlara önder olmak, etkilemek, veya, düşüncelerini, hislerini veya davranışlarını kontrol etmek için giriştiği olaydır. (3) Bu kişinin diğerleri üzerindeki etkisi eserleri yoluyla kendisini gösterebilir ki buna dolaylı önderlik denmektedir. Veyahut, etki yüz yüze olan ilişkilerde kendisini hissettirir ki bu doğru önderliktir.

Önderlik her zaman dikkatle plânlanmış ve bilinçli bir şekilde uygulanan bir faaliyet değildir. Birçok hallerde önderlik spontane olarak ortaya çıkar ve önder bile daha önceden dürtülerinin farkında olmayabilir. Fakat önderlik hareketleri plânlı veya plânsız, bilinçli veya bilinçsiz olsun, bu hareketler daima bir maksat veya amaca yönelmiştir. (4)

Önderlikte daima önderi veya önderleri izleyenler mevcuttur.

Önderlik sosyal değişimde en önemli unsurlardan birisidir. Önderlerin tipi ve tutumu sosyal değişmeyi teşvik eder veya engeller. (5) Önderlik tipi çoğu zaman önderin malik olduğu statüye dayanır. Cins, yaş, kan, veya gelenek etkisiyle doğuştan gelen statüye dayanan önderlik genel olarak otoriterdir. (6) Bilgi, tecrübe ve gayretleriyle statü kazananların önderliği doğal önderliktir ve çok kere demokratik esaslara göre uygulanır. (7) Otoriter önderlikte toplumun üyeleri arasında karşılıklı etkileme ve iletişim olayı fazla gelişmemiştir, dolayısıyla şahıslar gurup faaliyetlerinden fazla tatmin olmazlar. Verim düşüktür. Toplumda güven hissi gelişmemiştir. Demokratik önderlikte ise üyeler arasındaki iletişim ve karşılıklı etkileme gurup faaliyetlerinin doyurucu olmasına yol açar. Verim yüksektir. Toplum üyeleri gurup faaliyetlerine katıldıkları için, yeni önderlerin yetişmesi mümkündür. Demokratik önderlik teşvik edilerek, sosyal değişme olayı süratlendirilebilir. (8)

Önderlerin başarılı olabilmeleri için halktan fazla uzaklaşmalarını gerektiği sosyal psikologlar tarafından kabul edilmektedir,

3 Franklyn S. Haiman, *Group Leadership and Democratic Action*. Houghton Mifflin Company, 1951, s. 4.

4 *Ibid.*, s. 5.

5 Nabi Dinçer; *Sosyal Değişme Oluşumu İçinde Liderlik*, (Köy İşleri Bakanlığı Teksiri) s. 7.

6 *Ibid.*

7 *Ibid.*

8 *Ibid.*, s. 8.

ve, bir gurubun önderi izleme arzusu sosyal değişmenin tabiatını ve derecesini etkileyeceğinden, sosyal değişmenin gerçekleşmesi isteniyorsa, gurup önder tarafından iyice tanınmalı (9) ve karşılıklı anlaşmaya dayanan ilişkiler geliştirilmelidir. Bu tanıma ve karşılıklı anlaşma demokratik usullerle yapılırsa daha etkili olur.

Toplum Kalkınmasında Önderlik

Toplum kalkınmasının başarı ile uygulanabilmesi için gerekli olan önderlik üç seviyede gözükmetedir: millî önderlik, teknik personelin önderliği, ve mahallî önderlik.

Millî Önderlik : Bir memlekette devlet idaresi başında bulunan, idareden birinci derecede sorumlu olan kimselerden teşekkül eden millî önderliğin, memleket idaresi, siyasi yapı ve rejim, çağdaş medeniyet, insan hak ve hürriyetleri gibi konulardaki fikirleri ve uygulamaları toplum kalkınmasının başarı derecesini kuvvetle etkiler. Büyük toprak sahipleri veya kabile reisleri gibi geleneklere bağlı, statükocu düşünceyi temsil eden önderlik, memleket çapında kalkınma arzu ediliyorsa, yerini, yeni, dinamik ve demokratik bir önderliğe bırakılmalıdır. (10) Esasen, siyasi önderlik adı da verebileceğimiz millî önderlik devrimci ve halkçı bir tutuma sahip değilse; topyekûn halka değil, belirli menfaat guruplarına hizmet amacıyla görevini yürütüyorsa, toplum kalkınması kavramı memleket sınırları içine giremez, sathi olarak girse bile programların hazırlanması ve uygulanması kolaylıkla aksar. İlerici, halka hizmet şuuruna sahip, insan hak ve hürriyetlerine inanan, ekonomik ve sosyal gelişmeyi samimiyetle arzulayıp bunu ilmin ışığında gerçekleştirmeye çalışan olumlu bir millî önderlik, toplum kalkınmasının başarısı için ilk yeşil ışığı sağlar, ilk kuvvetli itişini temin eder. Örneğin, Hindistan Başbakanı Nehru kendisini Toplum Kalkınması Programının başkanı ilân ederek, Programın başarısı için gerekli olan olumlu siyasi havayı ve hükûmetin desteğini sağlamıştır. Gene Hindistan'da milletvekilleri, Parlamento'nun tatil olduğu aylarda eyaletler tarafından tertiplenen birer haftalık etüd kamplarına katılır, toplum kalkınması ile ilgili problemleri incelerler. (11) Bu kamplarda edin-

9 Muzaffer Şerif (der.), *Intergroup Relations and Leadership*. New York : John Wiley and Sons, Inc., 1962, s. 187.

10 Henry Maddick, *Democracy, Decentralization, and Development*. London : Asia Publishing House, 1963, s. 10.

11 Government of India, *Training of Non-Officials*, 1961, s. 4-5.

dikleri daha gerçekçi, ayrıntılı ve yeni bilgi ile parlamentoya döndüklerinde, Toplum Kalkınması Programına yararlı olacak şekilde yasama görevlerini yerine getirecekleri tabiidir.

Toplum Kalkınmacılarının ve Teknik Personelin Önderliği :

Toplum kalkınması, mahallî faaliyetlerin maksatlı bir şekilde bir araya getirilmelerinin bir sonucudur. Eğer köysel bir topluluk muhtelif kişisel ve gurupsal faaliyetlerini bir amaç etrafında toplayacak durumda değilse, gurup çalışmalarında ve toplum örgütlenmesinde özel hüner ve bilgiye sahip olan toplum kalkınmacıları, köylünün gurup inisiyatifini ve çalışmalara olumlu iştirakini geliştirebilir. ⁽¹²⁾ Toplum kalkınmacıları ve merkezî ve mahallî idarenin köy seviyesindeki görevlileri, bir taraftan insan münasebetleri alanında diğer taraftan tarım, beslenme, hayvancılık, ana ve çocuk sağlığı, halk eğitimi ve çevre temizliği gibi teknik alanlarda sahip oldukları bilgi ve hünerle köy halkına kalkınmalarında önder olurlar.

Toplum kalkınmacılarının olumlu önderler olabilmeleri için toplum kalkınması ilkelerine göre yetiştirilmeleri ve eğitilmeleri gereklidir. Eğitim programları birçok memleketlerde değişik şekiller gösterir fakat programların genel amacı aynıdır: toplumun kendi kendisine yardım etmesini sağlayabilecek elemanların yetiştirilmesi. Eğitim amaçları şöylece muhtelif şekillerde ifade edilebilir: toplumlarda, kendi gayretleriyle hayat şartlarını yükseltmenin mümkün olduğu inancını yaratacak ve bunu elde etmek için topluma gerekli bilgi ve hüneri temin edecek elemanlar yetiştirme; köylüde kendi problemlerine karşı aktif ve zeki bir ilgi uyandırabilen ve köylünün kendi kendine güvenini geliştirebilen eleman yetiştirme; ve, toplumlara, kendi kendilerini örgütleme ve hükümetin temin ettiği imkânlarla kendi inisiyatiflerini ve imkânlarını birleştirme bakımından yardım edebilecek elemanlar yetiştirme. ⁽¹³⁾

Dışarıdan gelecek bu elemanların başarılı olabilmeleri için, doğru zamanı seçebilmeleri, çeşitli gurupları biraraya getirip örgütleyebilmeleri, her tip insanla geçinebilmeleri, rolleri ayırdedip tanımlayabilmeleri, sosyal durumları tahli edebilmeleri, müzakere ve diğer gurup işlemlerinde hünerli olmaları ve toplumda yardımcı olabilecek kimseleri tesbit edip onları toplum kalkınmasına dahil

¹² United Nations, *op cit.*, s. 98.

¹³ *Ibid.*, s. 100.

edebilmeleri gereklidir. ⁽¹⁴⁾ Toplum kalkınmacısı, sadece, toplumun ihtiyaçlarının karşılanması için beraberce çalıştıklarını değil, aynı zamanda ihtiyaçların karşılanmasında bir faaliyet ile diğer faaliyet arasındaki münasebeti gösterebilmeli, bu ihtiyaçların niçin ve nasıl karşılanabileceğini anlamalarına yardım etmelidir. ⁽¹⁵⁾

Özet olarak diyebiliriz ki, toplum kalkınmacılarının ve hükümetin idarî ve teknik memurlarının görevleri, gurup işlemlerini ve çalışmalarını harekete geçirmek ve toplumun örgütlenmesine yardım etmek olduğu gibi, aynı derecede önemli olan husus, toplumun direnmesini ve uyuşukluğunu yenmek, toplum içindeki zararlı batıl itikatları ve şüpheleri yumuşatmak, yâni yeni bir düşünce tarzı getirmektir. Ve, köy toplumunun düşünce tarzını olumlu bir şekilde etkileyebilmek için resmî elemanların en çok yardımına muhtaç olduğu unsur mahallî önderlerdir.

Toplum kalkınması davasının köysel topluluklar tarafından kabul edilip benimsenmesi ve asgarî sorumluluğun yüklenmesi için mahallî önderler resmî elemanlara günlük uygulamada yardımcı olurken, bu önderler aynı zamanda toplum kalkınmasının geçici olmayıp, sürekli olmasını ve halka maledilmesini sağlarlar. Toplum kalkınması genellikle dışarıdan başlatıldığı halde, devamlı olması için bir müddet sonra halk tarafından yürütülmelidir. Bu sorumluluğun tamamıyla halka devredilebilmesi için hiç olmazsa asgarî bir teknik bilginin ve sosyal hünerlerin halka öğretilmesi gerekir. Bunun için de en iyi metot mahallî önderlerin tesbit edilmesi ve sonra da yetiştirilmesidir. ⁽¹⁶⁾ Ancak mümkün olduğu kadar çok sayıda mahallî önder yetiştirililerek, Hindistan'da ifade edilen, «Halkın iştirakiyle yürütülen bir hükümet programından, hükümetin iştirakiyle yürütülecek bir halk programına (gidilmelidir)» ⁽¹⁷⁾ parolası gerçekleşebilir.

Mahallî Önderlik :

Mahallî Önder Kimdir? Saha elemanı halkla çalışırken, diğerlerinden daha fazla ilgili ve hevesli kimselerle karşılaşır. Bunlar

¹⁴ D. Solomon, «An Approach (To) Training for Community Development», *International Review of Community Development*, No. 3, (1959), s. 32.

¹⁵ P. N. Molloy, «Training Local Leaders in Community Associations», *International Review of Community Development*, No. 3, (1959), s. 105.

¹⁶ Ph. Zealey, «Training Local Leaders for Community Development», *International Review of Community Development*, No. 3, (1959), s. 120.

¹⁷ *Ibid.*, s. 118.

kalkınma çabalarına daha büyük bir bağlılık ve enerji gösterirler. Gönüllü olarak daha fazla çalışmaya ve enerjilerinden, zamanlarından ve malî imkânlarından diğerlerinden daha fazla fedakârlık yapmaya hazırdırlar. Başkalarının yardımına koşmaya heveslidirler. Toplumun üyelerine yaptıkları yardımlar toplum tarafından genellikle bilinmektedir. Toplum içinde bilinçli olarak veya bilinç dışı kabul edilen prestijleri vardır. Resmî eleman ile en yakından işbirliği eden kimselerdir. Onların yardımıyla ve sorumluluğu paylaşmasıyla resmî eleman işini daha iyi yürütür. Resmî bir eğitim görmemiş, ve gönüllü olarak çalışan ve halkın hürmetini üzerlerinde toplamış kişiler mahallî önderlerdir. ⁽¹⁸⁾ Mahallî önderler toplumun, yâni köyün kendi içinden çıkardığı ve köylünün çoğunluğunu peşinden sürükleyebilen kişilerdir.

Mahallî önderler genellikle iki sınıfa ayrılır :

Resmî veya geleneksel önderler: Bunlar resmî görevlerinden dolayı veya geleneğin verdiği bir saygıya dayanarak önder olmuşlardır. Muhtar, ihtiyarlar heyeti azaları ve köy ağası bu tip önderlerdir. Fakat bunlar her zaman topluluğun tarihî ve sosyal gelişme ihtiyaçlarına cevap veren ve köydeki kuvvet münasebetlerini, önder - ve - onu - izleyenler yapısını aksettiren önderler olmayabilirler. ⁽¹⁹⁾

Doğal önderler : Doğal önderler değişme ihtiyacına daha iyi cevap verebilir ve hattâ gerçek önder - ve - önderi - izleyenler münasebetini onlar kurmuş olabilir. Prestijlerini geleneksel bir saygıya bağlı olarak değil, bilinçli veya bilinç dışı şekilde ortaya koydukları önderlik niteliklerinden dolayı kazanmışlardır. Ve, doğal önderlerin önderliğini köy halkı gene bilinçli veya bilinç dışı şekilde kabul etmiştir.

Gelişmeye tâbi bir vetire olan doğal mahallî önderliği iki safhada görebiliriz : birinci safha, köy toplumunun içinde mevcut olan muhtemel (potansiyel) önderliktir; ikincisi ise gerçek önderliktir. Muhtemel önderlikte, önderin kabiliyeti resmen ortaya çıkmamıştır veya sürekli bir şekilde aksettirilmemiştir, ifadesini bulmamıştır. Hattâ köylü, «Gerçek önderiniz kimdir?» sualine anîden cevap veremez. Çünkü, yukarıda da bahsedildiği gibi, birçok topluluklar-

¹⁸ I. Shamim; «The Role of Lay Leaders in Community Development Work», *International Review of Community Development*, No. 3, (1959), s. 82.

¹⁹ Nabi Dinçer; *Köy Seviyesinde Çalışan Toplum Kalkınmacıları* (Köy İşleri Bakanlığı Teksiri), s. 5.

da açıkca belirli önder - ve - önderi - izleyenler yapısı mevcut değildir, önderlik durumu bilinç dışı işlemektedir. Muhtemel önderliği ortaya çıkarmak amacı ile toplum kalkınmacısı köylülere şu soruları sorabilir : (20).

Yeni bir tohum çeşidinin ekilmesinde hangi köylünün fikrini alırsınız?

Yeni bir genç çiftçiler kulübü kurmak isterseniz, kim başkan yaparsınız?

Köy eğlence programlarını en iyi kim tertipleyebilir?

Bir köy okulu inşa edilse, bu işi kim idare edebilir?

Köylüyü çiçek aşısı kampanyasına katılmaya kim teşvik edebilir?

veya : (21).

Komşulardan en fazla kiminle görüşmekten hoşlanırsınız?

Kısa bir müddet için köyden ayrılmak mecburiyetinde kalsanız, çiftliğinizi kime emanet edersiniz?

İnek satın alma, toprak alışverişi, ürün ekme gibi konularda kimin fikrini danışırsınız?

Acil durumlarda, anî hastalıklarda kimden yardım istersiniz?

İcabettiği zaman paranızı kime emanet edersiniz?

Verilen cevaplar muhtemel doğal önderlere ışık tutar. Bu kişilerin gerçekten önder olma potansiyelleri, kabiliyetleri vardır. Karanlıktan çıkıp, kabiliyetleri ortaya konduktan, tanınıp, kabul edildikten sonra gerçek önder rolünü üzerlerine alırlar. Yâni gerçek doğal önderlikte, önderlik kabiliyeti köylü tarafından denenmiş ve önder başarı derecesine göre kabul edilmiş veya reddedilmiştir. Önder yetiştirme kamplarının en önemli fonksiyonlarından birisi, muhtemel doğal önderleri bir araya getirip eğitmek, sonra köylerine dönüp iş başında denenmelerini sağlamak ve, böylece, muhtemel doğal önderlerin gerçek doğal önder olmasına yardım etmektir.

Resmî önderliğin genellikle gerçek önderliği aksettirmediği ve gerçek önderliğin her zaman belirli olmadığına örnek olarak Bünyan'daki durumu gösterebiliriz. Bünyan köyleri tarihsel ve sosyal şartların bir sonucu olarak kabilelerden meydana gelmiştir ve hâlen bu guruplaşmayı devam ettirmektedir. (22) Bazı köylerde 5 - 6 kabilenin hattâ bazen 12 kabilenin bir şefi vardır. Çoğu zaman ka-

20 Ministry of Community Development and Co-operation, Government of India. *A Guide to Community Development*, (Revised). Calcutta : Government of India Press, 1962, s. 117.

21 United Nations, *op. cit.*, s. 102.

22 T. C. Köy İşleri Bakanlığı, *Bünyan İlçesi Toplum Kalkınması Araştırması Hakkında Rapor*. «Toplum Kalkınması Grubu.» Ankara, Eylül, 1964, s. 21.

bile şefleri ihtiyar heyetinde temsil edilmez. Bu kabile şefleri bir araya gelip karar vermeyen köyde herhangi bir iş görülmez, «yaparak (bile) kımıldamaz». (23) «Bu köyün ihtiyaçlarını saptamaya giden gurup ihtiyar heyeti ile temas etmiş ve köy camiinde bir toplantı yapılmasına karar verilmiştir. Toplantı sırasında muhtar ve ihtiyar heyetinin kalabalık içinde adeta eridikleri müşahade edilmiştir. Bunların yerine orta yaşlı, ihtiyar sekiz on kadar hiddetli adamın bütün konuşmalara hakim olduğu müşahade edilmiştir. Bütün sorulara bu kimseler cevap veriyorlar. Çeşitli çıkar guruplarının sözcülüğünü ediyorlardı. Sonradan öğrenildi ki bunlar K. köyünün kabile reisleridir». (24) Bunlar köyün geleneksel önderleridir ve gerçek önderler onlardır, fakat ilk temasta ortaya çıkmayabilirler. Bu örnekteki geleneksel önderler değişmeye karşı direnmektedirler. Fakat toplum kalkınması çabalarının başarılı olabilmesi için, onlardan faydalanmak gerekmektedir.

Mahallî Önderliğin Toplum Kalkınmasındaki Yeri. Mahallî önderliğin tesbiti, teşviki ve eğitilmesi her toplum kalkınması programının temel amaçlarından birisi olmalıdır çünkü mahallî inisiyatif toplum kalkınmasının birinci şartıdır. Toplum kalkınması toplum halkının inisiyatifine, bu inisiyatif de başlıca mahallî önderlerin önderlik kudretine ve işbirliği arzusuna bağlıdır.

Mahallî önderliğe önem verilmesinin en kuvvetli sebebi, yukarıda da bahsedildiği gibi, toplum kalkınmasının başarılı olabilmesi için, köylüde ilerlemeyi isteyen ve kendi kendine yardım metoduna inanan olumlu bir düşünce ve tutum değişikliğinin oluşturulması gereğidir. Toplumlar değişikliği ve yeniliği kolaylıkla kabul edemezler. Hele bu değişiklik sadece saha elemanları gibi dışarıdan gelen yabancılar tarafından getirilmeye çalışılıyorsa, çok kere toplumun ilgisizlikten düşmanlığa kadar uzanan olumsuz tepkisiyle karşılaşılır. İşte toplumu bu noktada hareket geçirebilecek, yeniliği kabul etmeye teşvik edecek unsur, toplumda belli bir yeri olan ve toplum tarafından kabul edilmiş olan mahallî önderlerdir. O, toplum için bir örnektir. «İçeriden» olan birisine teknik bilgi vermek, «dışarıdan» olan birisine toplum hakkında bilgi vermektense daha kolaydır denilmektedir (25) Saha elemanı mahallî önderlerle ilişki kurup kendini köylüye kabul ettirmenin yollarını aramalı ve böylece «bizden biri» duygusunu uyandırmalıdır. Toplum kalkınmacı-

23 Dincer; *Köy Seviyesinde...* s. 6.

24 *Ibid.*

25 United Nations, *op. cit.*, s. 100.

larının çalışmaları kendi kendini tasfiye edici, kendisine birgün ihtiyaç bırakmayıcı nitelikte olması gerektiğine göre, toplum kalkınmacısı toplulukta mevcut önderliği geliştirmek ve yeni yeni önderliğin çıkmasına yardım etmek için çaba göstermelidir. (26)

Toplum kalkınmasında mahallî önderin rolü sadece, kendisine duyulan kuvvetli güven ve bağlılığa dayanarak, halkın değişmeyi benimsemesini sağlamak, yenilikleri kendi benimseyip uygulayarak onları teşvik edici bir örnek teşkil etmek değildir. Mahallî önder aynı zamanda halk ile toplum kalkınmacısı arasındaki ilişkileri kanalize eder. Toplum yakından tanınmasında kalkınmacıya yardımcı olur. Köylünün duyduğu ihtiyaçları kalkınmacıya nakleder. Köylü, özellikle başlangıçta, arzularını açık kelimelerle ifade etmeyeceğinden, duyulan ve gerçek ihtiyaçları iyi bilen mahallî önder bunları toplum kalkınmacısına anlatır. Böylece, iki tarafın görüşlerini ve amaçlarını birbirine yaklaştıran, iki taraf üzerindeki etkisiyle ifratlıkları ılımlı bir hale sokan bir aracı rolünü oynar.

Mahallî önderliğin geliştirilmesini zorunlu kılan sebeplerden birisi de memleket çapındaki bir toplum kalkınması programının yalnızca ücretli elemanlar tarafından yürütülmesinin malî zorluğu ve hattâ imkânsızlığıdır.

Mahallî önderliğin toplum kalkınmasındaki yeri konusu incelenirken, bu önderliğin olumlu etkisinin yanında olumsuz etkisi ihtimalinden de bahsedilmelidir. Birçok az gelişmiş memleketlerde mahallî önderler genellikle, kendi menfaatlerinin veya geleneklerin etkisiyle, kalkınmayı destekleyemezler ve hattâ engel olurlar (27) Örneğin, bugün birçok muhtar, ağa, ve imam gibi önderler köy hayatına, veya üretim şekillerine radikal değişiklikler getirecek davranışları gösterememektedirler. (28) Muhtar geleneksel bir şekilde, kamu imkânlarıyla bazı ufak tefek işlemlere teşebbüs etmekte, fakat genellikle, demokratik bir usulle yeni ve verimli teşebbüslere köy halkının iştirakini sağlayamamaktadır. Ağanın mevcudiyeti köyde yeni sosyo-ekonomik kuvvetlerin çıkmasına engel olmaktadır. (Bünyan örneğinde olduğu gibi). İmam ise ilerici bir görüşe sahip değildir; çalışmaya yeni, müesseseleşmiş şekiller veya münasebetler getire-

26 Dincer, *Köy Seviyesinde...* s. 7.

27 Eugene Staley, *The Future of Underdeveloped Countries*, New York : Harper and Brothers, 1961., s. 219.

28 Abid Hussain, *The Community Develepment in Turkey : Its Evolution and Stratergy of Operation*, May 27, 1964. Prepared for the State Planning Organization of Turkey. Teksir, s. 41.

memektedir ve birçok hallerde ilerlemeyi baltalayan bir tutuma sahiptir. ⁽²⁹⁾ Bu hallerde toplum kalkınmasının bir amacı da köyde mevcut olumsuz mahallî önderliğin zararlı tutumunu değiştirmek, demokratik ilkelere göre çalışmasını ve ilerici bir görüşü benimsemesini sağlamaktır. ⁽³⁰⁾ Toplum kalkınmasının köye getirmek istediği yenilikler bu köy içindeki muhtelif önderleri ve onları izleyen gurupları birbirlerine düşürebilir. Buna sebep vermemek için, köylerde girişilecek projelerin yalnızca bir iki gurubun menfaatine değil, bütün toplumun ihtiyaçlarına hitap etmesi gereklidir. Bu şekilde, her önder kendi özel amacı için çalışmaktan menedilir, önderler ve guruplar arasında düşmanlık hislerine yol açılmaz, ve çalışmalar geniş bir ilgi temeline dayanır. Önderler kendi menfaatlerinin toplumun genel kalkınmasıyla bağlantılı olduğunu anlarlar, ve zamanla, ortak çabalara ihtiyaç olduğu hakkında sosyal bir şuur doğar, yeni teşebbüslerde halkın iştirakini sağlamak arzusu belirir. ⁽³¹⁾

Mahallî Önderlikte Kadının Rolü. Toplum kalkınması programlarının başarıya ulaşabilmesi için köylü kadının iştirakine gittikçe artan bir önem verilmektedir. Mahallî kadın önderler diğer köylü kadınlara örnek olarak, kendi kendine güven, hürmet ve karşılıklı yardım hislerinin artmasında etkili olurlar. Kadınlar aynı zamanda ailelerini bir bütün olarak etkilerler. Örneğin, etkili ve açık fikirli bir köy ağasının karısı bütün köy kadınlarını yeniliğe teşvik etmede çok faydalı olabilir. Böyle prestij sahibi geleneksel önderlerin hanımlarının eğitilmesine özellikle Afrika'da önem verilmektedir. ⁽³²⁾

Kadınların önderliğine önem veren diğer bir husus da birçok geri kalmış memleketlerde toplumun kadınlarını koruma ve saklama adetleridir. Kadınlar, erkek bir mahallî önderden çekinebilirler fakat kadın bir önderden kaçmaları için böyle bir sebep mevcut değildir. Kadın önder kolaylıkla kadın halk ile ilişki kurabilir ve evlerine girip çıkabilir.

Muş İli İkinci Kademe Semineri çalışmalarında da belirtildiği gibi, kadın erkekden daha kuvvetle batıl itikatlara bağlıysa da, ye-

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*, s. 42.

³¹ *Ibid.*, s. 45.

³² United Nations, *op. cit.*, s. 103.

ni fikirleri erkeklerden daha çabuk benimser. (33) Bu husus kadının önderliğinin teşvik edilmesi için önemli bir sebeptir. Özellikle ev, ev halkının sağlığı ve beslenmesi kadının elinde olduğu için, hiç olmazsa bu konulardaki önderliğini geliştirmek, toplum kalkınmasının sağlam bir temel üzerinde ilerlemesini sağlar.

Gençliğin Önderliği . Mahallî önderlik konusunda köy gençlerinin de önemli bir rol oynayabileceği unutulmamalıdır. Toplumla beraber toplum için çalışma ilkesinin gençler tarafından benimsenmesi ve köy toplumunun maddî ve manevî enerjisinin gençlerin önderliği yardımıyla harekete geçirilmesi birçok çevrelerde yetişkinlerle çalışmaktan daha kolay olabilir. Çünkü, toplum kalkınması metod ve ilkelerinin benimsenmesi birçok hallerde düşünce tarzının, genel hayat felsefesinin değişmesini gerektiren bir işlemdir. Gençler, hem eğitimleri ve hem de son yılların artırdığı şehirle olan ilişkiler ve şehire açılma sayesinde bu yeni düşünceyi daha çabuk benimserler.

Memleketimizde köy gençliğinin önderlik kabiliyetini geliştirmesini sağlayan en önemli program Tarım Bakanlığı idaresinde yürütülen 4 - K programıdır. 8 ilâ 18 yaşlarındaki erkek ve kız çocuklar, , ebeveynlerinin izni ile, köylerindeki 4 - K guruplarına girebilirler. 4 - K programının amaçları çeşitlidir. Örneğin, «Köylü erkek ve kız çocuklara, çiftçilikte, ev işlerinde, cemiyet hayatında, ve vatandaşlıkta yüksek idealler ve standartlar temin etmek ve çalışmalarında mesuliyet hissini benimsemek için yardımcı olmak ... köy çocuklarının muayyen çiftçilik ve ev işlerini yapmak suretiyle hem bilgi sahibi olmalarına hem de öğrendiklerini başkalarına göstermelerine imkân sağlamak ... zihinlerinde içinde yaşadıkları muhit ve tabiat hakkında doğru fikirler tesis etmek ... muvaffakiyetlerini arttıracak ve köy problemlerini daha iyi halletmelerini temin edecek müşterek çalışma mevzuunda çocukları yetiştirmek ... toplantı idare etmek, toplu şarkı söylemek ve eğlencelerini teşkilâtli bir şekilde yürütmek mevzularında özel bir şekilde yetiştirmek suretiyle çocuklara önderliği öğretmek,» 4 - K çalışmalarının amaçlarından-
dır (34).

33 T. C. Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtı Müsteşarlığı, *Muş İli İkinci Kademe Semineri Raporu*; «İl Toplum Kalkınma Grubu»; Mart, 1964, s. 21.

34 Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü ve A. B. D. Milletlerarası İşbirliği Teşkilâtı; *Zirai Yayım El Kitabı*, Ankara : Güzel Sanatlar Matbaası, 1962, s. 5 - 1 (2).

Gençliğin 4 - K programlarında öğrendikleri, hem yarının muhtemel önderleri olarak onları işbirliği, köy sorunlarından haberdar olma, sorumluluk duyma gibi konularda hazırlamakta, hem de, ev idaresinde ve tarımda edindikleri yeni bilgi ve metodları aile ve yakınlarına göstererek ailelerini etkileyecekleri için, onları şimdiden birer önder rolüne koymaktadır. 4 - K ilkelerini benimseyerek yetişen ve bilgi kazanan köy gençlerinin, hem şimdi, aileleri üzerindeki etkileri ile, hem de ileride, toplumun gerçek önderi oldukları zaman, toplum kalkınmasının başarısını etkileyecekleri kuvvetle muhtemeldir.

Mahallî Önderin Nitelikleri . Mahallî önderlerin köyün içindeki gurupları peşlerinden sürükleyen, yeniliklere açık, ve gönüllü çalışabilen kimseler olması gerekir. Mahallî önderlikte önemli olan özelliklerin entellektüel ve profesyonel başarılarından ziyade insanî ve heyecansal duygularla ilgili olduğu ileri sürülmektedir. Doğuştan var olan karakter, huy ve zekâ ile ilgili hususiyetlere, sonradan eğitim ve tatbikatla elde edileceklerden daha fazla önem verilmektedir (36). Örneğin, Watson önderlik fonksiyonunun başarıyla uygulanabilmesi için, önder rolündeki kimsenin şu üç niteliğe sahip olması gerektiğine inanmaktadır : (37) Cesaret (inançlarını açıklayıp, onlara göre hareket etme cesareti), muhakame kabiliyeti (neyin, ne zaman, ne çapta yapılmasının doğru olduğunu hesaplayan akıl işlemi), ve, insanları sevme ve onlara hürmet duygusu (daima insanların mevcudiyetinden, düşüncelerinden ve duygularından (açıkça ifade edilmese dahi) haberdar olma).

Mahallî önderlerin malik olması gerek nitelikleri araştıran pek çok çalışmalar yapılmıştır. Pakistan Köy Kalkınması Akademisinin bir üyesi, başarılı bir önderlik için şu niteliklerin gerekli olduğunu ileri sürmektedir : (38).

Prestij : Mahallî önder toplumun hürmetini üzerinde toplayabilmelidir. Bu hürmet, işbirliği ruhunun, yardımseverliğinin veya toplum işleriyle ilgilenmesinin bir sonucu olabilir, fakat sebep ne olursa olsun, toplum içinde prestiji olmalıdır.

35 *Ibid.*, s. 10 - 11.

36 International Cooperative Alliance, *Cooperative Leadership in South - East Asia*. Bombay : Asia Publishing House, 1963, s. 43.

37 *Ibid.*

38 Shamim, *op. cit.*, s. 38.

Önderlik : İnisiyatifi, çalışma gücü ve yaratıcılığı olmalıdır. İnsanları hevese getirebilen, kendi kendilerine itimat hissi uyandıran, çabalarının başarıya ulaşacağına dair umutlu olmalarını teşvik edebilen ve ortak gayretlere ilgi çekebilen bir kimse olmalıdır.

Anlayışlılık ve İlgı : Kişisel ve toplum sorunlarını anlayabilme lidir. Diğer insanların problemlerine karşı anlayışlı ve ilgili olabilmeli ve yardım etmelidir.

Hüner : Bu bir şart olmamakla beraber, toplumun ihtiyaçları ile ilgili bazı teknik hünerleri veya el sanatlarını bilmesi mahallî önderin prestijini arttırır, topluma örnek olur ve onların daha fazla güvenini kazanır.

Gurup Faaliyetlerine İştirak : Herkes çalışırken o durmamalı, gurup çalışmalarına iştirak etmeli ve diğerlerinden daha fazla enerji ve arzu gösterebilmelidir. Bu, önderin toplumun bir parçası olduğu, diğerlerinden yüksek olmadığı inancına yol açar ve toplum onun önderliğini daha kolay kabullenir. Aynı zamanda önder, gurup faaliyetleriyle gurup çalışması yapabileceğini, münasebetler kurabileceğini ve gurupları etkileyebileceğini ispat eder.

Tahsil : Okuma - yazma oranının düşük olduğu birçok geri memleketlerde tahsilli kimselere gıpta ile bakılmaktadır ve birçok hallerde hürmet edilmektedir. Gelecekte toplum kalkınması tamamıyla mahallî önderlere devredileceğinden, okuyup yazma bilme çok önemlidir. Fakat bu, okuma yazma bilmeyenlerin önder olamayacağı anlamına gelmemelidir; insanlık ve önderlik tarafları çok kuvvetli olanların bu niteliğe sahip olmamaları bir engel teşkil etmeyebilir.

Mahallî Önderlerin Eğitilmeleri

Bir köyde mevcut olan mahallî önderler ortaya çıktıktan sonra, bunların toplum kalkınmasına asgarî katkıda bulunabilmeleri için eğitim görmeleri lüzumludur. Mahallî önderlerin eğitimleri değişik memleketlerde değişik şekiller almakta, değişik süreler devam etmekte ve değişik sıklıkta yapılmaktadır.

Eğitilecek Önderlerin Seçimi . Eğitilecek önderlerin seçimi işlemi de değişik memleketlerde değişik şekillerde yürütülmektedir. Birleşmiş Milletler etüdünde başlıca üç metoda işaret edilmektedir : (39) Eğitime tâbî tutulacak önderler ağa gibi prestij sahibi ge-

³⁹ United Nations, *op. cit.*, s. 83.

leneksel önderler ise bunlar kurslara davet edilir, örneğin Nysaland'da böyledir; ikinci bir metod, eğitime gönderilecek önderleri köylünün kendisinin seçmesidir, örneğin Hindistan'da bazı köylerde bu uygulama görülmektedir; diğer bir metod da, saha elemanlarının bir araya gelerek, önderlik niteliklerini haiz ve eğitimden yararlanma potansiyali olan köylüleri seçmeleridir.

Mahallî önderlerin seçimi asgarî bir dikkat ve adaletle yapılmalıdır. İlk anın hevesi sonradan sönebilir. Dolayısıyla, kalkınma çalışmalarıyla sürekli olarak ilgilenebilecek birisinin seçimi şarttır. Sürekli ilgi ve işbirliği seçim için yerinde kıstaslar olabilir (40). Sorumluluk yüklenebilme, üzerlerine kendi kendine görev alabilme gene yerinde kıstaslardır. Seçim en iyi şekilde, adayların içinde yaşadıkları toplumun onlar hakkındaki düşünce ve tepkilerini incelemekle olur; adayların halk ile serbest ve rahat bir atmosfer içinde konuşması temin edilerek, insanlarla münasebet kurma kabiliyetleri ölçülür (41).

Önderlerin Eğitimi . Önderlerin eğitiminin ana amacı, insanlarla çalışma ve toplumun kendi kendine yardım etme kabiliyetini geliştirecek metod ve tekniklerin öğretilmesidir (42). Önderlerin çoğu az eğitim görmüş oldukları için, gurup çalışması ve toplum örgütlenmesi hakkındaki teorik bilgilerin her zaman pratik durumlarla bağlantısı kurulmalıdır. Bu sebeple, eğitim sırasında saha çalışmasına ve demonstrasyonlara önem verilmelidir. Demokratik önderliğin öğrenilmesi için önderlerin bunu uygulayabilecekleri durumlar yaratılmalıdır. Eğitim programlarının muhteviyatı mahallî toplumun ihtiyaçları ve arzuları, tepkileri, ve problemlerinin halli için sorumluluk yüklenmeye hazır olup olmamasına bağlıdır. Fakat gene de, insan münasebetlerinin gelişmesini ve mahallî önderliğin ve insan gücünün toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasına yöneltilmesini sağlayacak temel bilgilerin verilmesi gereklidir (43).

Köylü işinden uzun zaman ayrılamıyacağı için, eğitim süresinin çok uzun olmaması ve mümkünse ölü mevsime rastlatılması, yerinin ise, saha tatbikatını mümkün kılacak şekilde köye yakın olması önemlidir.

40 Shamim, *op. cit.*, s. 84.

41 Resan Taşçıoğlu (Çev.), *Toplum Kalkınması (El Kitabı)*, Köy İşleri Bakanlığı, 1964. No : 3, s. 79.

42 United Nations, *op. cit.*, s. 105.

43 *Ibid.*

Eğitim metotlarıyla ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir nokta da konferans usulünün sıkıcılığıdır. Eğitim metodu olarak gurup çalışmalarına, açık oturumlara ve hattâ dinleyicilerin de soru veya açıklamalarıyla eğitim işlemine katılmasına yer verilmelidir (44). Teorik bilgiler, filimler ve demonstrasyonlarla daha anlaşılır ve açık bir hale sokulmalıdır.

Önder Eğitiminin Memleketimizdeki Uygulaması

Devlet Plânlama Teşkilâtı, gönüllü önderlerin yetiştirilmesi için açılan kampların amaçlarını özetle şöyle belirtmiştir :

- a. Demokratik düşünceyi geliştirmek ve köy önderlerine gurup ve topluluk çalışmalarında demokratik alışkanlıklar vermek.
- b. Önderlerde inisiyatif, cesaret, liderlik özellikleri uyandırmak ve toplum refahı çalışmalarını düzenleyebilecek kapasiteyi kazandırmak.
- c. ...Onlarda köy hayatını bozan küçük guruplaşmalardan ve rekabetten uzak tutacak millî bir amaç ve plânlama arzusu uyandırmak.
- d. Karşılaşacakları problemleri çözmede, plân ve programların yürütülmesinde gerekli ahlâk ve zihin gücünü vermek.
- e. Öndere daha çok bilgi ve yeni bilgileri mahallî çevreye uygulayabilecek kapasite kazandırmak, hükûmet yardımının ve köylüye refah sağlayacak programların nasıl uygulanacağını öğretmek.
- f. Gurup çalışması ve gurup projeleri tekniklerini öğretmek.
- g. Köylülerin çaresizlik hislerini yok ederek onların yeni bir ortam yaratmada oynayabilecekleri rolü kendilerine öğretmek.
- h. İleri görüşlü ... olarak dönmelerini sağlamak için kamplarda sosyal, kültürel ve eğlendirici bir ortam yaratmak.
- i. Gösteri ve izlenimlerle köy kalkınması çalışmalarının çeşitli tiplerini açıklamak» (45).

Türkiye'de şimdiye kadar toplum kalkınması pilot bölgelerinde on tane önder yetiştirme kampı tertip edilmiştir. Bunlardan bir ta-

44 Yavuz, *op. cit.*, s. 19.

45 *Ibid.*, s. 27.

nesi Ulukışla, ikisi Bünyan, üçü Terme, ikisi Korkuteli ve ikisi de Altınözü'nde yer almıştır. Yakın bir tarihte Edirne'de de bir kamp düzenlenecektir.

Antalya ili Korkuteli kazası Yavuz köyünde yapılan birinci kampa Devlet Plânlama Teşkilâtı ve Köy İşleri Bakanlığı ağırlık vermiş, tertiplenmesi ve yürütülmesinde büyük rol oynamıştır. Diğerleri ise daha ziyade il inisiyatifi ile yapılmış olup, önderlerin eğitilmesinde il ve ilçe seviyesindeki teknisyenler ve idareciler rol oynamışlardır.

Bugüne kadar tertiplenmiş olan kamplarda uygulanan metot ve programlar genel hatlarıyla aynıdır. Korkuteli kazası Yavuz köyünde yapılan kamp ilk örneği vermiş olduğu ve metot ve program bakımından sonraki kampları etkilediği için Yavuz köyü kampını kısaca inceleyelim.

Kamp 11 - 19 Ekim 1963 tarihlerinde yer almıştır ⁽⁴⁶⁾. Kampa iştirak edenler Korkuteli Kaymakamı ve diğer hizmetliler tarafından seçilmiştir. Toplamı 40 civarında olan önderler arasında yeni ve potansiyel köy önderleri ve 4 - K önderleri de mevcuttur. Önderlerin bir kısmı çiftçidir. Aralarında muhtar, muhtar aday, imam vardır. Korkuteli kazasının 26 köyünden seçilmişlerdir. Kampa iştirak edenlerin çoğunluğu 35 - 45 yaşlarındadır. Okuma yazma nispeti yüzde doksandır. Çoğu malî durumları vasat veya vasatın üstünde olan kimselerdir.

Kampın amaçları şöyle sıralanmıştır :

- «1. Köy liderlerine ileri teknik, metot ve tatbikat şekillerine ait bilgi vermek
2. Köy liderlerinde değişme eğilimini uyandırmak ve yöneltmek
3. Köy liderlerinde inisiyatifi geliştirmek
4. Köy liderlerinde köy problemleri üzerinde düşünme alışkanlığı yaratmak
5. Köy liderlerinde problemlerin çözüm yollarını araştırmak ve çözmek için gerekli adımları atmak için istenilen davranışı geliştirmek
6. Köy liderlerinde bir arada düşünme ve hareket etmek alışkanlığını yerleştirmek
7. Liderler arasında fikir ve tecrübe alışverişine yol açmak.

Özet olarak liderlerde; inisiyatifi, mesuliyet, kendi kendine güven, (ve) işbirliğini geliştirmek» ⁴⁷.

Kamp programı üç kısma ayrılmıştır :

⁴⁶ Antalya İli Korkuteli Kazası Yavuz Köyü Liderleri Kampı, 11 - 19 Ekim, (Köy İşleri Bakanlığı Teksiri), s. 1.

⁴⁷ Ibid., s. 3.

Birinci kısımda, toplum kalkınması kavramı, ilkeleri ve metotları hakkında bilgi verilmiş, önderlerle köy idaresi, köy dertleri, köy önderlerine düşen görevlerle ilgili olarak karşılıklı konuşmalar yapılmış, fikirler tartışılmıştır.

İkinci kısımda, devlet hizmetlerinden haberdar olmaları, görüşlerinin artması ve devlet hizmetlerinde kendilerine düşen görevi anlamaları için, inceleme gezileri yapılmış, muhtelif fabrika, müesseseler ve tesisler gezilmiştir.

Üçüncü kısımda, köye hizmet götüren teşkilâtların il ve kaza seviyesindeki yetkilileri önderlere kendi alanlarında bilgi vermişlerdir ve önderler bu yetkililerle tanışmışlardır. Programın bu kısmının amacı muhteliftir : Önderlerin yetkililerden köy hayatı ile çok yakından ilgili olan hizmetler hakkında bilgi almalarını, yeni teknik, metot, teçhizat ve aletleri görüp öğrenmelerini, il ve ilçe seviyelerinde mevcut olan imkânları ve imkânsızlıkları öğrenmelerini sağlamak esas amaçlar arasındadır.

Kamp süresince konferans, tartışma, gurup çalışmaları, netice ve metot demonstrasyonu, film gösterileri, sohbet, ve gezi gibi çalışma şekillerine yer verilmiştir.

Kampın bitişinden sonra yapılan değerlendirmede şu sonuca varılmıştır : ⁽⁴⁸⁾ Kamp, köy halkı ile köy seviyesindeki teknik personel, idarî personel ve il seviyesindeki idareciler arasında bir tanışma ve karşılıklı dertleşme vesilesi olmuştur. Aralarında bir yakınlaşma doğmuştur. Ve, kampın başlangıcında bir liderin söylediği, «Biz buraya köyümüzün nafakasını temin etme yolunu bulmayı öğrenmeye geldik» ⁽⁴⁹⁾ sözünün gerçekleşmesini kolaylaştıracak ilk adım atılmıştır.

Sonuç

Memleketimizde toplum kalkınmasının, resmî görevlilerin plânlayıp uyguladığı bir programdan gelişip, halk tarafından benimsenen millî bir dava olabilmesi için insan gücünün harekete geçirilmesi gereklidir. Bu insan gücünün bir kısmı sadece fizik emeğiyle kalkınmaya katkıda bulunabilir. Fakat onun bu fizik katkısı-

⁴⁸ *Ibid.*, s. 5.

⁴⁹ *Ibid.*

nın kollektif kalkınma bakımından olumlu bir anlam taşıyabilmesi, tam randımanlı olabilmesi için aynı zamanda bir düşünce değişikliği oluşmalı, ilerici, yeni bir genel görüş tarzı gelmelidir. Toplumun diğer üyeleri fizik emeğin yanında zihin emeği de harcayarak aynı anda çift katkıda bulunabilir. Ve gene bazıları, kişilik yapısının özellikleri yardımıyla, hem fizikî hem de zihnî çalışmada buldukları gibi, diğerlerine yol gösterme, yeni ufuklar açma potansiyaline sahiptirler. İşte bunlar önderlerdir. Toplum kalkınmasının halkın malı olması için gerekli en önemli unsurlardan birisi önder olma potansiyaline sahip bu kimselerdir. Bu potansiyalin inkişaf ettirilmesi, toplum kalkınmasının amaçlarına ve metotlarına doğru çevrilmesi bir mecburiyettir.

Önderlerin eğitimi için memleketimizde tertiplenen kamplara seçilen aday önderlerin ne kıstaslara göre seçildiğini tesbit edemedik. Fakat eğitim bakımından önemli olan nokta, önderlerin sadece bir eğitim programından geçmesi değil, bu eğitimin sürekli olmasıdır. Önderler bu programlar, kamplar sayesinde kapalı, içine dönük köylerin dışarıya açılmasını sağlayan birer kanal olacaklardır. Fakat eğitim programı bir defaya mahsus bir tecrübe olursa, istenilen sonuç alınamaz, köylü önderlerle kurulmuş olan münasebetler unutulur, programın olumlu etkisi zamanla silinir. Eğitimden geçen önderlerin yeni yeni programlara dahil edilmesi, ilk programların sağladığı faydanın sürekli olmasını ve artmasını temin eder.

İhmal edilmemesi gereken diğer bir husus da eğitilen önderlerin takibi meselesidir. Kamplara iştirak etmiş olan önderler, köylerine döndükten sonra ne yapıyorlar, bunlardan nasıl yararlanılıyor, ne gibi projelerde çalışıyorlar, toplum kalkınmasına gösterdikleri ilgi ne derecede devam ediyor, il ve ilçe idarecileri ile irtibatı temin edebiliyorlar mı? Bu hususların öğrenilmesi, yâni kamplardan sonra muhtemel mahallî önderlerin ne yapmakta olduğunun tesbit edilmesi, hangi oranda gerçek önder olduklarının araştırılması çok önemlidir. Şimdiye kadar ilgililerce sistematik bir değerlendirme yapılmamıştır. Fakat kampların başarı derecesini ölçmek, aksaklıklarını düzeltmek ve köy ihtiyaçlarına gerçekten cevap verip vermediğini anlayabilmek için böyle bir değerlendirme gereklidir.